

شعر زمان ما

۱۶

شفیعی کدکنی

شعر شفییعی کدکنی از آغاز تا امروز

شعرهای برگزیده

تفسیر و تحلیل موفق ترین شعرها

از

فیض شریفی

مؤسسه انتشارات نگاه

تهران، ۱۳۹۳

فهرست

- سخن ناشر..... ۹
- پیش‌گفتار..... ۱۱
- خویش‌نگاری و زندگی‌نامه‌ی محمدرضا شفیعی کدکنی ۱۳ - دست‌بندی اشعار شفیعی کدکنی بر اساس زمان و دوره‌ی تاریخی ۲۰ - نمایش کلی از چهره، فکر و زبان شفیعی کدکنی ۲۲ - ساختار، بافتار و شکل اشعار شفیعی کدکنی ۲۵ - وزن و آهنگ اشعار شفیعی کدکنی (م. سرشک) ۲۹ - بسامدهای وزنی ۷۲ غزل شفیعی کدکنی ۳۰ - واکاوی غزل‌های شاعر: م. سرشک ۳۱ - دفتر شعر زمزمه‌ها (مشهد ۱۳۴۴) ۳۱ - بسامد اوزان عروضی «مجموعه اشعار» آینه‌ای برای صداها ۵۰ - دفتر شعر شبخوانی ۵۱ - واژگان و ترکیبات تصویری شاعران پیشین مثل «توللی» و «نادرپور» و شاعر «دیوار» ۵۳ - واژگان و ترکیبات تصویری «اخوانی» ۵۴ - واژگان و ترکیبات تصویری ویژه‌ی شاعر (شفیعی کدکنی) ۵۴ - از زبان برگ ۵۶ - درک‌وچه‌باغ‌های نشابور ۶۱ - سبک و شاخه و تصاویر شعری ۶۲ - تأثیرپذیری شاعر از شاعران کهن و جدید ۶۳ - ترکیبات تصویری کهن و نو قدمایی و جدید ۶۴ - مفاهیم و مشورهای معنایی ۶۶ - مثل درخت در شب باران ۶۷ - از بودن و سرودن ۶۷ - بوی جوی مولیان ۶۷ - کلمات محلی و آرکائیک (کهن) ۷۱ - کلمات آرگو (نو یا عامیانه) یا امروزی ۷۲ - کلمات برساخته‌ی شاعر ۷۳ - کلمات نمادین ۷۲ - ترکیبات تصویری تشبیهی، استعاری و وصفی ۷۲ - شیوه‌های بیانی و زبانی

و موسیقایی در مجموعه اشعار هزاره‌ی دوم آهوی کوهی ۷۵- کارکردهای زبان خراسانی ۷۵- کارکردهای زبان روزمره ۷۵- تأثیرپذیری ۷۶- ترکیبات و اسم مرکب‌ها و واژگان خودساخته ویژه‌ی شاعر ۷۷- ترکیب‌های تصویری: «یا فن بیان یا صور خیال شاعر» ۷۸- ترکیب‌های تصویری تشبیهی یا وصفی تصویری ۷۸- واژگان عربی ۸۰- واژگان معرب ۸۱- واژگان ادبی و منسوخ فارسی ۸۰- زبان ویژه و عامیانه و معمول ۸۱- وزن و موسیقی در اشعار شاعر ۸۲- شگردها و آرایه‌های ادبی در شعر شفيعی ۸۵- تصویرپردازی ۸۷- آشنایی زدایی در شعر شفيعی ۹۲- کالبدشکافی اشعار و نقد و تحلیل تطبیقی ۹۵- دفتر ۸: مرثیه‌های سرو کاشمر ۹۵- زن در شعرهای شفيعی کدکنی ۹۸- اسم‌های خاص و شخصیت‌های اسطوره‌ای و اسطوره‌ساز در شعر شفيعی کدکنی [از خیام تا شاملو] ۱۰۲- «خطی ز دلتنگی»؛ تأثیرپذیری و تأثیرگذاری شاعر (نقد تطبیقی) ۱۰۹- اسطوره‌ها و پرندگان در اشعار شفيعی کدکنی ۱۳۷- آتشی و شفيعی کدکنی ۱۴۳- غزل برای گل آفتابگردان ۱۴۴- در ستایش کبوترها ۱۵۲- ستاره‌ی دنباله‌دار ۱۵۸- نقد و بررسی پنجاه شعر جدید (م. سرشک) ۱۶۰

آینه‌ای برای صداها ۱۷۱

غزل ۱ «زمزمه‌ی (۲)» ۱۷۵- غزل ۲ «یک مژه خفتن» ۱۷۶- غزل ۳ «بی‌خوابی» ۱۷۷- غزل ۴ «خموشانه» ۱۷۹- غزل ۵ «سوگ‌نامه» ۱۸۱- غزل ۱۸۳۶ «حتی به روزگاران» ۱۸۳- غزل ۷ «آن عاشقان شرزه ۱۸۵- غزل ۸ «غزلی در مایه‌ی شور و شکستن» ۱۸۶- غزل ۹ «ای هرگز و همیشه» ۱۸۸- غزل ۱۰ «از مرثیه‌های سرو کاشمر» ۱۹۰- غزل ۱۱ «مردی ست می‌سراید» ۱۹۲- غزل ۱۲ «مرثیه‌ی دوست» ۱۹۳- غزل ۱۳ «خطابه‌ی بدرود» ۱۹۵- غزل ۱۴ «چون نقش‌های قالی»- غزل ۱۵ «از هر در و دیوار بلند است صدایت» ۱۹۸- غزل ۱۶ «بهار کبود» ۱۹۹- غزل ۱۷ «غزل هم‌لیت» ۲۰۱- غزل ۱۸ «کبریت آرزو» ۲۰۳- غزل ۱۹ «سوگ» ۲۰۴

شبخوانی ۲۰۷

آشیان متروک ۲۱۱- شبخوانی ۲۱۴- باغ برهنه ۲۱۷- پرسش ۲۱۹

از زبان برگ ۲۲۱

عبور ۲۲۵- سفرنامه‌ی باران ۲۲۸- کوچ بنفشه‌ها ۲۲۹- در چارراه رنگ‌بازی‌ها ۲۳۱- مرثیه‌ی درخت ۲۳۳- خاموشی گلوله‌ی سربی ۲۳۶- قصید رحیل ۲۳۷- ملال ۲۳۹- مناجات ۲۴۰- شب به خیر ۲۴۱- درین شب‌ها ۲۴۵

در کوچه باغ‌های نشابور ۲۴۹

دیباچه ۲۵۳- سفر به خیر ۲۵۶- ضرورت ۲۵۸- دریا ۲۶۰- حلاج ۲۶۱- پاسخ ۲۶۴- در آن سوی شب و روز ۲۶۵- وز آن سوی خواب مرداب ۲۶۷

مثل درخت در شب باران ۲۷۱

دیباچه ۲۷۳- جرس ۲۷۵- سرود ۲۷۸- مناجات ۲۸۰- این کیمیای هستی ۲۸۱- جوانی ۲۸۳- در پرسش از شکوفه‌ی بادام ۲۸۴- از زبور تنهایی ۲۸۶- در اقلیم بهار (۲) ۲۸۷- در اقلیم پاییز ۲۸۸

از بودن و سرودن ۲۸۹

سرود ستاره ۲۹۱- اضطراب ابراهیم ۲۹۳- مرموز درخت ۲۹۷- زندگی‌نامه‌ی شقایق (۱) ۲۹۸- زخمی ۲۹۹

بوی جوی مولیان ۳۰۱

دیباچه ۳۰۳- منطق الطیر ۳۰۵- آینه‌ای برای صداها ۳۰۷- سرود ۳۰۹- درخت ۳۱۰- مرثیه ۳۱۱- از سرزمین زیتون ۳۱۳- پرسش (۱) ۳۱۴- پرسش (۲) ۳۱۶- از محاکمه‌ی فضل‌الله حروفی ۳۱۷- پژواک ۳۲۲

- مجموعه اشعار هزاره‌ی دوم آهوی کوهی..... ۳۲۵
- مرثیه‌های سروکاشمر ۳۲۹
- هزاره‌ی دوم آهوی کوهی ۳۳۱- بَرَبُطْ سَغْدی ۳۳۵
- خطی ز دلتنگی..... ۳۳۷
- معجزه ۳۳۹- سبزی خَرزه ۳۴۰- آن لحظه‌ها ۳۴۲- خطی ز دلتنگی ۳۴۴-
غلیبواژها ۳۴۶- غزل کلاغ ۳۴۸
- غزل برای گل آفتابگردان ۳۵۱
- تاریک ۳۵۳- آرایش خورشید ۳۵۴- غزل برای گل آفتابگردان ۳۵۵- خوشا
پرنده ۳۵۷- شعبده‌باز ۳۵۹- ستاره‌ای بر زمین ۳۶۰- دخترم در آینه ۳۶۱- چترِ
دیو ۳۶۲- از میانِ دفترِ نقاشیِ اطفال ۳۶۳- نقطه‌چین عبورِ پرنندگان ۳۶۴- گلِ
آفتابگردان ۳۶۵- کویری ۳۶۶- فَنج‌ها ۳۶۷- پاییز ۳۶۸
- در ستایش کبوترها ۳۶۹
- گنجشک‌ها ۳۷۱- لاشخورها ۳۷۲- شبِ خیام ۳۷۴- رهاوی ۳۷۶- زمین در
فضا ۳۷۸- طلسم ۳۷۹- جعبه‌ی سیاه ۳۸۰- قفس ۳۸۱- تسلیم ۳۸۲- مرثیه
۳۸۳- هدیه ۳۸۴
- ستاره‌دنباله‌دار ۳۸۷
- صرف و نحو زندگی ۳۸۹- آن من که سُرآید ۳۹۰- خطابه در حضورِ مرگ ۳۹۲-
خروس ۳۹۴- مرگ بر مرگ ۳۹۸- قرارِ زندگی ۳۹۹- آموختن ۴۰۰- به
گل‌های سپید بی‌نام ۴۰۱- در ناگزیرِ دَهر ۴۰۳- عبورِ گندم از زمستان ۴۰۴
- منابع و مأخذ ۴۰۵

سخن ناشر

«من مرگ را سرودی کردم
سرسبزتر ز بیشه...»

ا. بامداد

... بی هیچ تردیدی مجموعه‌ی بی نظیر و پنج جلدی «شعر زمان ما» که
تفسیر و تحلیل گزیده شعرهای پنج شاعر بزرگ معاصر: نیما، اخوان، شاملو،
سپهری و... را شامل می‌شود و طی سالیانی طولانی از سوی زنده‌یاد «محمد
حقوقی» شاعر و محقق فروتن فراهم آمده بود، گنجینه‌ای گرانبهاست از شعر
روزگار ما که انتشار آن با تلاش انتشارات نگاه میسر شد و جامعه‌ی ادبی اعم
از روشنفکران و دانشجویان و دیگر اهالی فرهنگ از آن استقبال شایانی
کردند و تجدید طبع چندباره‌ی هر کدام از مجلّات آن، گواه بارز این
ادعاست. دریغادر هشتم تیرماه ۱۳۸۸ محمد حقوقی، ملک این جهانی و انهاد
و به مصداق «ای بسا آرزو که خاک شده»، کار تدوین مجلّات بعدی شعر
زمان ما، نافرجام ماند.

آنچه اینک برابر خواننده است دوره‌ای جدید از این مجموعه است که
به‌واقع حاصل تلاش و تتبع محقق و ادیب معاصر «فیض شریفی» است که به
روایت ایشان زنده‌نام «حقوقی» شش ماه پیش از فرو نهادن قلم، دوام و
پیگیری و تألیف سایر مجلّات را بدو سپرده بود.

در دوره‌ی جدید، فراهم آورنده سروده‌های «نادر نادرپور»، «سیاوش کسرائیی»، «نصرت رحمانی»، «منوچهر آتشی»، «سید علی صالحی»، «یدالله رویایی»، «فریدون مشیری»، «شمس لنگرودی»، «حمید مصدق» و «حسین منزوی» را مطمح نظر قرار داده و بی‌آنکه صرفاً قصد تقلید از شیوه‌ی کار زنده‌یاد حقوقی را داشته باشد با روش و دیدی علمی و مدرن، با واکاوی و جستجوی برگ‌های ادبیات معاصر، ضمن تحلیل و نقد اشعار هر شاعر، به‌گزینی از سروده‌های اثرگذار شاعران مورد بحث را نیز عرضه کرده است... «انتشارات نگاه» مفتخر است در آغاز دهه‌ی پنجم فعالیت‌های فرهنگی‌اش، در کنار چاپ آثار بزرگان ادب معاصر ایران، بار فرونهادی زنده‌یاد محمد حقوقی را دگر بار بر دوش گرفته و با چاپ دیگر مجلدات آن که به سعی «فیض شریفی» فراهم آمده، این بار را به سرمنزل مقصود برساند. به‌یقین این مجموعه همراه با تجدید طبع مجلدات پیشین، چنانکه گفته آمد مجموعه‌ی «شعر زمان ما» را به گنجینه‌ای بی‌بدیل بدل خواهد کرد که هیچ آشنا به شعری از آن بی‌نیاز نخواهد بود...

در انتهای کلام، یادی دیگر از «محمد حقوقی» این استاد فرهیخته و شعرشناس شاخص داشته باشیم که به قول سهراب سپهری در شعر «دوست»:

«بزرگ بود

و از اهالی امروز بود

و با تمام افق‌های باز نسبت داشت...»

علیرضارئیس دانایی

پیش‌گفتار

شعر زمان ما نام عام کتاب‌هایی بود که آقای محمد حقوقی، به همت انتشارات نگاه، هر فصل یکی از مجلدات آن را منتشر می‌کرد.

شاعران بزرگ معاصر ایران که در این کتاب‌ها، شاخصه‌ها و چگونگی شعر آنان و به تقریب همه‌ی جوانب کار آنان را دربر گرفته بود، نیما، اخوان، شاملو، سپهری و... بودند.

مرگ تأثرآور و نابهنگام آقای حقوقی، باعث توقف این مجموعه‌ها شد. شاید شش ماه پیش از این اتفاق غم‌انگیز بود که ایشان تلفنی از من خواست تا این کار را پی بگیرم. از آن‌جا که دکتر ایرج صف‌شکن از گفت‌وگوی نگارنده‌ی این واژگان با جناب حقوقی آگاهی داشت، این مطلب را با مدیریت انتشارات نگاه در میان نهادم و ایشان با توافقات و تفاهات و تعهداتی که در قبال مجموعه‌های یاد شده دارند، پذیرفتند تا برای آشنایی بیشتر شاعران جوان و دانشجویان، شاعران دیگری که در ادبیات معاصر ایران تأثیر بلامنازعی داشته‌اند، مورد نقد و تحلیل و بررسی قرار گیرند.

بر همین مبنا شاعرانی چون نصرت رحمانی، نادر نادرپور، منوچهر آتشی، سیاوش کسرائیی، سیدعلی صالحی و... که در پیوند با شاعران گروه اول بوده‌اند، در وهله‌ی اول در نقد و تحلیلی خطی و زمانی مورد بررسی قرار می‌گیرند. به معنی دیگر به‌جز چگونگی سرایش شعرها و زبان شعری،